

D. Nemesio Etxaniz eta Ikastolak (Karmele Esnalekin solasean)

Gillermo ETXEBERRIA

D. Nemesio Etxaniz dugu lerro hauen mintzagai. Alboko lantxoetan zehar bere alderdi desberdinak ikus daitezke: Nemesio poeta, antzerkigile, kontakizun sortzaile, kantu egile. Eta hitz bi hauen bitartez, haren alderdi pedagogiko/didaktikoa ikusi nahi genuke, axalez bederen, jakina baita bera bizi zen garaian eta Elbira Zipitriak Ikastola berriak sortu zituenetik izan zuen zerikusia.

Berrogeità hamargarren eta hirurogeigarren hamarkadak, garai zailak, oso zailak izan ziren Euskal Herriarentzat eta bere manifestapen kultural guztiak ofizialki zokoratuta, zenbaitetan pertsekutatuta gertatu ziren. Iluntasun handi haren barnean, halere, barne indarrak, zenbait indar politi-

koaz gain suspertzen eta berpizten hasi ziren. Horien artean oso gogoan izatekoa da lehen aipatu dugun Elbira Zipitria, 50eko hamarkadan, nolabait esateko, klandestinitateko ikastolen sortzaile izan baitzen. Geroztik 60eko hamarkadan indar berri bat hartu zuten ikastolek eta han-hemenka, bataren zein bestearen babesean, erdi ezkutuan, erdi gezurretan ekin zioten bortizki berpizte itxaropentsu bati. Gaur egungo ikastolak, geroztik etorri direnak, orduan hartu zuten etorkizunekerako erdua. Eta testuinguru horretan D. Nemesiok ere, zuzen eta zeharka, zerikusi nabarmena izan zuen ikastola hasi-berrien berrindartze horretan.

Testuinguru horretan eta

Elbira Zipitriaren babesean hezi ziren zenbait andereño, nolabait esateko, garai hartan ematen ziren korronte pedagogikoak sakon ezagutzera iritsi zirenak eta Espainiako orduko heziketa, Elviraren hitzetan "malas maestras españolas", atzerakoia guztiz gairitu zutenak. Ikastola hauek, eskola eredu berriak, "gai guztiak jolas bihurturik", "irakaskintza bizia, eragilea, etengabeko ekintzazkoa", "ikaslibururik umeei eskutara ematen ez ziena, egizalea, zehatza, kristaua eta euskalduna", testuinguru horretan hezi ziren zenbait ikasle eta andereño. Horien artean, lehenetarikoa izan daiteke gaur solaslagun hartu dugun Karmele Esnal, neska gaztea zenetik Ikastolen sortzailea eta, ondoren, Santo Tomas Lizeoan aritua.

Galdera:

Karmele Esnalek, sakon eta hurbiletik ezagutu zuen don Nemesio Etxaniz. Garai zail haietan, borondate asko egonik ere, euskal munduan, liburu, material didaktiko eta orientabide nagusietan, bazkoitzak zekiena eta ahal zuena egin beharra izaten zuen. Eta inoren laguntza, nahiz testu, nola ipuin,

kantu eta gainerakoak guztiz onartuak izaten ziren. Baina, ezer aurreratu baino lehen, Karmele Esnal berak esango digu nolako baldintzetan sortu ziren Ikastola haiek, zer heziketa zuten andereñoek eta ze zailtasun aurkitzen zituzten.

Erantzuna:

Erantzunaren erdia esana utzi duzu galdera hortan. Sorrerako baldintzak, oso gogorrak izan ziren, elizaren babesean eta katekesi ematen ariko bagina itxura eginaz ireki genituen lehen gelak. Lehenengo hemen, hurrengoan han, honen etxean edota haren lokalean. Guk andereñoook, Elbirarekin egiten genituen praktikak, baina ez ziren gaur egungoak bezala, aste eta erdi, bi ilabete, urte osoa egoten ginen Elbiraren eskolan praktikak egiten, goiz eta arratsalde. Berak esaten zigun andereño on batek prozesu guztia ezagutu behar zuela, eta ezin ba prozesu osoaren jabe egin zati bat besterik ezagutu gabe.

G: Orohar esanda, nola ezagutu zenuen don Nemesio eta

une honetan zein da gure pertsonaiari buruz oroitzapen orokorra.

E: 1955 urtean zabaldu nuen ikastola Pedro Egaña kalean 2,2. bizitzan, lehenengo Donostia erdian eta besteak Alderdi Zaharrean baitzeuden.

Don Nemesioren aditzera banuen Elbira Zipitriari entzunda, eta ikusi ere bai behin edo behin bere etxean. Baina konturatu zenean ikastola bere etxe inguruan zabaldu zela, berehalaxe inguratu zitzaidan Easo kalean (karmeldarren ondoan bizi izan zen), ikastolatik oso gertu. Lehenengo egunetik eman zidan izugarrizko konfiantza, denbora haietan apaiz bat horrelako umorearekin ikusteak, haurrekin zuen jokabideak, benetan poztu egiten zen haur multzoa euskaraz hizketan ikusten zuenean.

Nik uste jende berria eta, gainera, gaztea ikusi eta gogor ekin zion lanari batez ere guri laguntza emateko.

Hitz gutxitan esateko gaur bizi izan balitz, orain oraingo apaiza izango zen.

G: Dakigunez, D. Nemesio idazle, gramatikari, poeta, ipuingile, antzerkigile, irrati gidoigile, kantu egile, itzultzaile, denetik izan zen Lur Berri billa bere liburuan agertzen denez; zeintzuk izaten ziren don Nemesioren laguntzak, zein izan zen bere zeregina, ematen al zuen klaserik....

E: Klase batzuk ematen zituen Ateneoan, ez nago oso ziur, baina, hala ere, D. Nemesio ez zen klaseak emateko jaioa nire ustez. Sortzailea zen eta bere lana ezin mugatu programa batera. Askoz hobeto zegoen etxean zeukan armonium aurrean kanta berri bat asmatzen, Ikastolara etorri eta haurrei abestia erakusten.

G: Lehen aipatu dugun liburuan argi eta garbi ikusten da don Nemesioren izate gaztea, dinamikoa eta sortzailea. Nabarmen ezazu izakera hori garaiko giroan, pedagogia berri haren baitan....

E: Bere abesti haien bidez, hiztegia lantzen nuen gogotik, ez genuen kantatzen bakarrik alai eta pozik egon zitezten haurrak. D. Neme-

sioen euskara aberatsa zen eta era guztietako abesti horietan azaltzen ziren hitz berri mordoa oso baliagarria gertatzen zen gure ikasleentzat. Kanta bakoitzari egiten zioten bere marrazkia.

G: *Don Nemesio Etxanizek aski idatzi zuen eta esan daiteke alor asko eta asko ikutu zituela. Horien artean, tarte berezi bat eskaini zion haurren munduari. Horren arabera ikus ditzakegu Euskal-Ikastoletako Aurrei eskainiak poesia txit politikak, freskoak eta didaktikoak, haietako asko kantatzeko era guztiz egokiak direnak: "Kanpaitxoak, Argi kanta, Udaberri abestia, Oioltxo txuria, Sua eta Tximeleta, Errekatxo kantaria, Esne saltzailea, Umezurtza, Gabon amesak", guzti horiek Lur berri billan agertzen direnak. Erabiltzen al zenituzten, ezagunak egin al ziren....*

E: Nola erabili ez olerki eta kanta horiek. Antzestu ere bai ederki asko "Esne saltzailea". Zortzi urterekin, gogoratzen naiz oraindik

ere, gaur antzeslari trebea den Ahizpea Goenagak nola egin ere.

G: *Alor bat, agian politeneta-koa da don Nemesiok kantuei eskaini ziena, kantuen artean "Aur abestiak". Horien artean ikus ditzakegu oraindik ere hain ezaguna den "Surzapi txuri honekin..." eta horretaz gain "Kanta-kantari, Bat eta bi, Ogi txuria, Txio txio mirua, Martintxo", gabon kantak "Krixkitin-kraxkitin, Gabon amesak, Umezurtza, Txori txikia, Ikasle alper eta zintzoak, Moro katua, Gure Potxolo, Koko miko, Errota-harria, Tximua, Euskal Aurrak". Lehengo galderan egin moduan, mintza zaitez kantu haien eraginaz, erabiltzen al zenituzten, beste ikastolek zer harrera egiten zieten....*

E: Denbora haietan Resurrección Mª Azkueren kantzioneretik abesti asko lantzen genuen, D. Nemesiorenak berriak bezala erabiltzen genituen eta andereño berriek praktikak egiterakoan ikasten zituzten.